

Daktaro Cemacho Šabado veikla higienos srityje

Janina Valančiūtė

Lietuvos medicinos biblioteka

Daktaras Cemachas Šabadas (1864–1935) – higienos ir sanitarijos propaguotojas. Jis mokė vilniečius laikytis švaros, skaitė paskaitas, rašė mokslinius ir plačiajai visuomenei skirtus straipsnius apie ligas bei sveikatos stiprinimo klausimais. Aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje. Inicijavo Ligos kovai su tuberkulioze Vilniaus skyrių, „Pieno lašo“ projektą, vaikų poilsio stovyklos, kūdikių namų bei kitų organizacijų įkūrimą. Higiena ir ligų prevencija buvo svarbiausios daktaro C. Šabado medicininės veiklos sritys. Jis išanalizavo socialinės kilmės ligų mastą ir numatė jų profilaktikos priemones. Surinktus duomenis aptarė moksliniuose darbuose. Suprasdamas, kad daugelio ligų atsiradimui ir plitimui didžiausią įtaką turi ne tik nepritekliai bei skurdžios gyvenimo sąlygos, bet ir nežinojimas, neišprusimas, C. Šabadas ėmėsi visuomenės švietimo: skaitė paskaitas, dalino leidinukus, inicijavo du periodinius leidinius plačiajai skaitytojų auditorijai. Ypač daug dėmesio skyrė vaikų sveikatos problemoms.

Cemacho Šabado portretas. Apie 1930 m. Autorius N. Leiskin.
Valstybinis Gaono žydų muziejaus archyvas

Daktaras Cemachas Šabadas, žinomas kaip daktaro Aiskaudos personažo prototipas, gimė, dirbo ir beveik visą gyvenimą praleido Vilniuje. Maskvos universitete baigęs medicinos studijas ir apgynęs daktaro disertaciją „Pankreatinės cukraligės klausimu (eksperimentiniai tyrimai)“ (1895), grįžo į gimtąjį Vilnių. Dirbo žydų ligoninėse Pylimo g. ir Kauno g. Prasidėjus choleros epidemijai Švenčionyse, dalyvavo ją likviduojant. Anksčiau, po studijų, buvo išvykęs kovoti su dėmėtosiomis šiltinėmis ir choleros epidemijomis Rusijoje. C. Šabadas, kaip higienos ir sanitarijos propaguotojas, mokė miestiečius laikytis švaros, skaitė paskaitas, dalino leidinukus.

1895 m. jis priimtas į Vilniaus medicinos draugiją tikruoju nariu, buvo renkamas į valdybą. 1926 m. išrinktas viceprezidentu. Draugijos posėdžiuose perskaitė daugybę pranešimų. Tyrė ir analizavo gyventojų

sergamumo ir mirtingumo priežastis, būdingiausias to meto ligas. Jo moksliniai straipsniai buvo publikuoti beveik kiekviename „Vilniaus medicinos draugijos darbų“ numeryje.

1905 m. C. Šabadas išrinktas į Vilniaus krašto gyventojų sveikatos apsaugos tobulinimo komisiją. Svarbi jo veiklos sritis buvo visuomenės švietimas higienos ir ligų prevencijos klausimais.

C. Šabadas ypač daug dėmesio skyrė vaikų sveikatos problemoms. Savo darbuose pabrėžė fizinio grūdinimosi reikšmę vaikystėje. Jo pastangomis buvo įkurti kūdikių namai, ambulatorija mokyklinio amžiaus vaikams, keletas sveikatingumo kolonijų silpniems, neturtingiems vaikams, pigių virtuvių, profilaktikos punktų, kiekvienoje mokykloje buvo paskirtas gydytojas. Rūpindamasis vaikų sveikata, 1920 m. C. Šabadas inicijavo projektą „Pieno lašas“. Skatino vartoti pieną, nes tuo metu tai buvo priciniausias būdas stiprinti neturtingų šeimų vaikų sveikatą. „Pieno lašo“ labdaros draugija už turtingų žmonių paaukottus pinigus iš valstiečių pirkdavo pieną ir nemokamai tiekdavo vaikams į mokyklas bei prieglaudas. „Pieno lašo“ projektas vėliau buvo įgyvendintas visose nepriklausomos Lietuvos mokyklose. C. Šabado iniciatyva 1926 m. vasarą Pospeškose (dab. Žirgo g. Antakalnyje) pastatyta vaikų poilsio stovykla. D. Jedvabnikas straipsnyje (1939 m.) rašė: „Vaikų vasaros poilsio stovykla įkurta puikioje vietoje, ją supa 250 ha miškas. Ten pastatyti gražūs dideli, apšviesti saulės pastatai, juose įrengtas elektros apšvietimas ir vietinis vandentiekis. Kasmet šioje stovykloje ilsisi daugiau kaip tūkstantis vaikų, juos prižiūri patyrę medicinos darbuotojai ir pedagogai.“ Ypač silpnos sveikatos vaikus gydytojai mėnesiui siūsdavo į vasaros stovyklą. Vėliau stovykla veikė ir žiemą. 1935 m., mirus stovyklos įkūrėjui C. Šabadui, stovykla buvo pavadinta jo vardu, o minint stovyklos įkūrimo dešimtmetį atidengtas paminklas su įrašu „Daktaras Cemachas Šabadas – didis vaikų draugas“.

Daktaras Cemachas Šabadas vaikų apsuptyje. Apie 1932 m.
Valstybinis Gaono žydų muziejaus archyvas

C. Šabadas gilinasi į socialinės medicinos aspektus. Jis teigė, kad dauguma žmonių serga ne vien dėl to, kad gyvena sveikatai kenksmingomis sąlygomis, kentėdami nepriteklus, bet ir todėl, kad nesilaiko elementarių higienos taisyklių. Jis analizavo ir įvertino socialinės kilmės ligų mastą ir numatė jų profilaktikos priemones. 1903 m. C. Šabadas, aptardamas surinktus duomenis apie Vilniaus gyventojų 1901–1902 m. mirtingumą, pabrėžė, kad trečdalis (29,3 proc.) mirčių priežastis yra užkrečiamosios ligos. Jis nustatė, kad kūdikių mirtingumas per tą laikotarpį sumažėjo nuo 7,3 iki 5,5 proc. Jo manymu, tai nulėmė nėščiuųjų ir naujagimių priežiūros priemonių

veiksmingumas. Pirmajame Vilniaus magistrato sveikatos apsaugos komiteto (TOZ) draugijų gydytojų kongrese (1928) plenariniame posėdžiui vadovavusio C. Šabado pranešime „Vilniaus miesto žydų tautybės gyventojų natūralioji dinamika 1911–1928“ pateiktoje vaikų mirtingumo analizėje nurodoma, kad vaikų iki 5 metų mirtingumo vidurkis 1920–1928 m. sudarė 11,1 proc., o vaikų iki vienerių metų – 6 proc., t. y. vaikų mirtingumas buvo perpus mažesnis palyginti su vidutiniu kitų konfesijų vaikų mirtingumu. Tokių ryškų vaikų mirtingumo rodiklių skirtumą, pranešėjo manymu, lėmė žydų sveikatos apsaugos (sveikatingumo) draugijos (OZE) veikla organizuojant kūdikių sveikatos priežiūrą ir motinų konsultavimą bei mokymą. C. Šabadas taip pat perskaitė pranešimą tema „Higienos žinių sklaida“.

Ypač daug jis nuveikė organizuodamas kovą su tuberkulioze. 1911 m. C. Šabado iniciatyva įkurtas Ligos kovai su tuberkulioze Vilniaus skyrius. Jis buvo išrinktas tos organizacijos vicepirmininku. Vilniuje įsteigta šios srities medicinos įstaiga, buvo taikomi pažangūs gydymo būdai, tarp jų – pneumotorakso procedūra, pradėta dispanserizacija. Daktaras C. Šabadas atkreipė dėmesį į socialines reumato šaknis. 1934 m. Maskvoje, IV Tarp-tautiniame kongrese kovai su reumatu, C. Šabadas teigė, kad reumatui plisti žmonių gyvenimo sąlygos ir jų neišprusimas turi ne mažiau reikšmės nei tuberkuliozei, venerinėms ligoms ir vėžiui. Nemažai C. Šabado tyrimų medicinos ir socialinės statistikos srityje buvo skirti ligų priežastims, reabilitacijai, mirtingumui dėl tuberkuliozės, vėžio ir kitoms problemoms nagrinėti.

Skulptoriaus Romualdo Kvinto sukurtas paminklas daktarui Cemachui Šabadui Vilniuje, pastatytas 2007 m.

C. Šabadas buvo dviejų higienos periodinių leidinių iniciatorius. 1923 m. pradėtas leisti žurnalas „Folksgezunt“ („Liaudies sveikata“). Vienintelis pasaulyje populiarus sveikatos žurnalas jidiš kalba buvo platinamas ir užsienyje. Redaktorius C. Šabadas, pristatydamas leidinį skaitytojams, pastebėjo, kad ligos atsiranda dėl nežinojimo, todėl žurnale bus mokoma, kaip jų išvengti ir stiprinti savo organizmą. 1923–1925 m. žurnalas buvo leidžiamas kiekvieną mėnesį, vėliau – kas dvi savaites. Žurnalą sudarė dešimt skyrių, kuriuose buvo skelbiama informacija apie ligas ir jų profilaktiką, informacija apie užsienio šalių socialinės medicinos naujoves, akcentuojamos motinos ir vaiko sveikatos problemos, nagrinėjami sveikatos mokymo klausimai, supažindinama su žymių gydytojų biografijomis, naujais medicinos leidiniais. 1934 m. dėl finansinių sunkumų žurnalas buvo uždarytas, tačiau lapkričio mėnesį nuspręsta leidybą tęsti. 1935 m. C. Šabadas išleido pirmąjį atgaivinto žurnalo numerį, tačiau antrasis jau buvo skirtas velionio redaktoriaus veiklai. Vienintelis visame žydų pasaulyje populiarus

sveikatos žurnalas ėjo iki 1940 m. Paskutiniųjų metų 1–2 numeris buvo skirtas dr. C. Šabado mirties penktosioms metinėms paminėti. Vilniaus gete įkalinti gydytojai žurnalą „Folksgezunt“ kūrė žodžiu pašnekesių ir paskaitų forma. Po Antrojo pasaulinio karo „Folksgezunt“ pradėtas leisti Paryžiuje. Pirmasis žurnalo numeris, kurio viršelį puošė C. Šabado portretas, pasirodė 1948 m. lapkričio 1 d. Leidinys tapo pasaulinio OZE tinklo organu ir dar trejus metus buvo platinamas šalyse, kur tebegyvavo žydų bendruomenės. Skaitytojus taip pat pasiekdavo žurnalas vaikams „Zai gezunt“ („Būk sveikas“), kuris buvo skirtas jaunosios kartos higienos įgūdžiams ir fiziniam auklėjimui.

C. Šabado ir J. Rafeso prašymui leisti steigti gailestingųjų seserų mokyklą pritarė Vilniaus savivaldybės Sveikatos apsaugos departamentas. Slaugytojų mokykla (Vilniaus medicinos seserų mokykla), įkurta 1932 m., tapo pirmąja pasaulyje specializuota medicinos mokymo įstaiga, kurioje buvo dėstoma jidiš kalba. Buvo mokoma 15 teorinių ir praktinių medicinos dalykų. Siekiant pagerinti ligų profilaktikos paslaugas, Vilniaus krašte buvo suorganizuoti vaikų felčerių ir sanitarinių kursai.

Daktaras C. Šabadas buvo aktyvus Vilniaus bendruomenės narys. 1919–1920 m. vadovavo Vilniaus žydų bendruomenei. Nuo 1919 m. iki mirties buvo Vilniaus miesto tarybos narys. C. Šabadas buvo vienas iš žydų mokslinio instituto organizatorių.

Aktyviai dalyvaudamas visuose miesto ir žydų bendruomenės reikaluose C. Šabadas teigė: „Reikia tikėtis, kad gydytojais žydai ir ateityje neliks nuošalyje, netaps siaurais specialistais, besirūpinančiais vien savo karjera. Kiekvienas jų privalo prisiminti, kad medicinos praktika turi būti neatsiejama nuo plačių gyventojų sluoksnių problemų ir gilaus įsijautimo į konkrečių žmonių poreikius. Tik toks visuomeniškas gydytojas gali pateisinti savo pašaukimą.“

Literatūra

1. Garonas A. Vilnietiškas žydų pasaulis: [straipsnių, rašytų periodiniams leidiniams, rinktinė]. Vilnius, Žuvėdra, 2018.
2. Lietuvos Jeruzalės medikai [straipsnių rinkinys], sudarė Davidas Ščupakas. Vilnius, R. Paknio leidykla, 2016.
3. Rainytė A. Daktaras Aiskauda Vilniuje. Lietuvos pediatrijos kronika. 2011, Nr. 3, p. 12–15.
4. Rafes Yulian I. Doctor Tsemakh Shabad: a great citizen of the Jewish diaspora. Baltimore, MD: VIA Press; New York, NY: YIVO Institute for Jewish Research, 1999.
5. Шабад Ц. И. Современное состояние вопроса о борьбѣ съ туберкулезомъ въ западной Европѣ, преимущественно въ Германіи (по личнымъ наблюдениямъ). Ближайшія задачи Виленскаго Отдѣла Всероссийской Лиги для борьбы съ туберкулезомъ: Доклад, читанный в заседании Императорскаго Виленскаго Медицинскаго Общества 14 сентября 1912 г. Вильно, 1912.
6. Tegyvuoja daktaras Aiskauda. Lietuvos sveikata. 2014, kovo 20–26 (Nr. 12), p. 14.
7. Valančiūtė J. Lietuvos Jeruzalės medikai. Mokslo Lietuva. 2014, spal. 9, p. 8, 11.
8. Valius K. Jis buvo gerbiamas vilniečių. Gydytojų žinios. 2014, vas. 17, p. 10.
9. Zakas M. Apie kilnųjį Vilniaus žydą – daktaro Aiskaudos prototipą. Mokslas ir gyvenimas. 1995, Nr. 1, p. 18–19.